

Onderzoek Gele Kwikstaarten in 2023

Onderzoek aan Gele Kwikstaarten: hoe en waarom?

Peter Spierenburg en Hein Verkade

De bloembollenvelden in de Bollenstreek zijn een aantrekkelijk broedhabitat voor Gele Kwikstaart en Veldleeuwerik. Beide weten zich hier goed te handhaven. In Noordwijkerhout en Voorhout doen we sinds 2015 onderzoek naar Gele Kwikstaarten. Het gaat om de locaties Leeweg en Polder Hoogeweg. Eigenaren van deze percelen zijn de firma's van der Slot (Leeweg) en Oskam (Polder Hoogeweg).

Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de broedbiologie, overleving en plaatstrouw van een broedpopulatie van de Gele Kwikstaart in bollenland. Het onderzoek wordt uitgevoerd door middel van:

- Het opsporen van nesten en het volgen tot aan het uitvliegen van de jongen. Hiermee zien we hoe succesvol de broedvogels zijn. De methode volgt het Nestkaartonderzoek van de landelijke organisatie Sovon
- Het vangen en ringen van volwassen vogels om deze in een broedseizoen en tussen jaren individueel te volgen. Hiermee zien we hoe plaatstrouw de vogels zijn, of ze na het mislukken van een legsel elders opnieuw starten en welk deel van de vogels elk jaar terug komt uit het overwinteringsgebied in Afrika. De methode volgt die van het landelijke NIOO Vogeltrekstation (onderzoek Retrapping Adults for Survival).

Net als vorig jaar bestond het Gele Kwikstaarten-team dit jaar weer uit Hein Verkade, Johan Scholten, George Hageman en Peter Spierenburg. Mooi was dat we dit jaar konden samenwerken met het project Living Lab B7. Dit project van de onderzoeksinstituten Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW), HAS green academy en Radboud Universiteit wil de biodiversiteit in de Bollenstreek verbeteren met onderzoek én toepassing, samen met bollenkwekers. Hugo Langezaal en Cassandra van Altena draaiden mee in het onderzoek op het perceel aan de Leeweg. Ze hebben onder meer een methode getest voor het volgen van voedselvluchten van Kwikstaarten die nestjongen voeren. Dit om te zien waar de oudervogels de voor de jongen broodnodige insecten vangen. De inzichten zijn direct toegepast op het onderzoeksgebied van Living Lab B7 in de Hogeveense Polder waar dit jaar ook nesten van Gele Kwikstaarten zijn gevolgd.

Wat waren de resultaten van 2023?

Het voorjaar van 2023 was koud met veel dagen met een schrale noordoostenwind. Pas in de tweede week van mei liep de temperatuur wat op. De Gele Kwikstaarten arriveerden niet alleen later dan in andere jaren, ze gedroegen zich ook opvallend. Ze verbleven vaak laag in het gewas. Pas eind april waren de mannen op sterkte en de vrouwen nog iets later, begin mei. Aan de Leeweg was het tot ver in mei vaak stil in het perceel. De vogels zochten

Engelse Kwikstaart man (Leeweg 2 april 2023).

waarschijnlijk in de beschutting van het gewas naar voedsel of waren helemaal niet aanwezig. Ze keerden dan pas aan het eind van de ochtend terug uit de richting van de weilanden van Stal Wassenaar waar ze gefoerageerd hadden. Ook de nesten waren later dan andere jaren. We vonden het eerste nest met eieren op 12 mei, een week later dan vorig jaar. Op 9 juni vonden we het laatste. Gele Kwikstaarten hebben in de bollenvelden te maken met jaarlijks wisselende gewassen. Dat de soort het goed doet in de Bollenstreek laat zien dat ze mee kunnen bewegen. Tulp is het favoriete gewas en trekt altijd grote aantallen aan. Tegelijkertijd zijn de vogels ook plaatstrouw en komen bij voorkeur op hetzelfde perceel terug als het gewas daar geschikt is.

Op de percelen in Polder Hoogeweg volgden na de tulpen van vorig jaar in 2023 Zantedechsia's. Het was voor het eerst dat we met dit gewas kennis maakten in het onderzoeksgebied, dus een goede gelegenheid om te zien hoe de Gele Kwikstaarten hier op zouden reageren. De Zantedechsia's bleken helaas weinig voor hen te bieden te hebben. Op het moment van vestiging in april en mei moest een deel van de bollen nog worden geplant. Waar al wel bollen stonden, was de bedekking van het gewas ook in mei nog veel te laag om een nest in te kunnen verstoppen. De vele Gele Kwikstaarten die hier vorig jaar in de tulpen broedden, moesten hun toevlucht elders zoeken. Dat gold ook voor de Engelse Kwikstaarten waar er hier vorig jaar drie van zaten.

Nest van Gele Kwikstaart in Vrouwenmantel (Leeweg 25 juli 2023). Het nest is onzichtbaar en pas bij het opzij schuiven van de bladeren worden de jongen, 2 dagen oud, zichtbaar.

De plaatstrouw bleek tegelijkertijd toch sterk. Minimaal één (ongeringde) Engelse Kwikstaart keerde terug naar deze vaste locatie. Niet duidelijk is of deze een broedpoging heeft gedaan op het deel dat tot in mei braak lag of elders in de buurt heeft gebroed. De Gele Kwikstaarten van vorig jaar hebben zich waarschijnlijk verspreid naar percelen in de omgeving. Voedselzoekende Gele Kwikstaarten in het grasland rond de percelen vlogen

met hun prooien richting bollenvelden bij de Rijnsburgerweg. Daar zat voor het eerst sinds een aantal jaar ook weer een Engelse Kwikstaart, mogelijk dus ook de vogel die dit jaar is uitgeweken naar een ander perceel. Voor de Veldleeuweriken leek de verandering van gewas geen probleem. Ook in een gewas met weinig dekking kunnen ze hun nesten bouwen. Het hele seizoen waren er zingende leeuweriken aanwezig die ongetwijfeld in de Zantedechsia's gebroed hebben.

Aan de Leeweg waren de omstandigheden in 2023 gunstiger dan vorig jaar. Vorig jaar bleef het aantal paren in de narcissen en peen steken op twee. Dit jaar, met helft van het perceel met tulp en de andere met hyacint, waren dat er vier keer zoveel. In totaal vonden we 7 nesten in het onderzoeksgebied, plus nog één er buiten. De gewasvoorkeur was weer goed te zien: slechts één nest zat in de hyacinten en de andere zaten allemaal in de tulpen. In het perceel hyacinten was er één strook met twee bedden tulpen. Ondanks de ruime keus in de hyacinten zat één van de nesten hier precies in deze twee rijen.

Helaas was het succes van de nesten dit jaar erg laag. Van de in totaal 8 nesten gingen er 6 verloren, vermoedelijk doordat ze gevonden werden door de lokale kraaien die het perceel uitkamd.

Opvallend was dat drie nesten zelfs al sneuvelden voordat de jongen uitkwamen. Het perceel aan de Leeweg heeft als nadeel voor Kwikstaarten dat er in de directe omgeving veel bomen, kassen en gebouwen staan. Vanuit het

perspectief van de kraai mooie uitkijplekken om met hun scherpe ogen het bollenveld af te kunnen speuren. Onder de aanwezige Kwikstaarten waren twee Engelse Kwikstaarten. De eerste arriveerde al vroeg, op 2 april, maar verdween daarna uit beeld. Pas op 3 juni dook hij opeens weer op. Vermoedelijk heeft hij de eerste broedpoging buiten het perceel gedaan. Na het mislukken van die poging keerde hij naar deze plek terug voor een

vervolglegsel. Helaas was dit te kort dag voor het rooien van de tulpen en was de broedpoging niet succesvol. Dankzij de kleurring was deze vogel te onderscheiden van de tweede later arriverende man, zonder ring. Lang bleef onduidelijk of deze tot broeden zou komen. Na een late aankomst op 5 mei dook hij op verschillende plekken in het perceel op, met regelmatig vechtpartijen met de al gevestigde mannen. Pas eind mei was hij duidelijk gebonden aan een nestplek, maar hier was ook een man gewone Gele Kwikstaart actief. Uiteindelijk trok de Engelse Kwikstaart aan het langste eind en was in juni voerend bij de jongen te zien, zonder spoor van de concurrent.

Welke nieuwe inzichten hebben we in 2023 opgedaan?

Met elk onderzoeksjaar leren we meer over de Kwikstaarten. Dit jaar lukte het relatief veel vogels van een kleurring te voorzien (8) waardoor we ze individueel konden volgen. Dat maakte duidelijk dat we niet één maar twee Engelse Kwikstaarten aan de Leeweg hadden. Een ander interessant verschijnsel dat we anders gemist hadden, was dat één van de mannen bij twee broedpogingen tegelijkertijd betrokken was. Op 7 mei was de man met de kleurring witrose samen met een (toen nog ongeringde) vrouw een nest aan het bouwen in de tulpen. Op 12 en 13 mei was hij nog steeds in de weer met nestmateriaal in dezelfde omgeving met een ongeringde vrouw. Op 19 mei vonden we het nest, met 6 eieren. Op 26 mei waren we getuige van het uitkomen van de jongen. Terugrekenend met de tijd nodig voor het leggen van de eieren en de broedduur, betekende dit dat het nest uiterlijk op 8 mei afgebouwd moest zijn en het eerste ei gelegd. Dat betekende dat de nestbouw op 12 en 13 mei met een andere partner moet hebben plaats gevonden. Dit tweede nest hebben we niet gevonden, maar uit de afwezigheid van voerende ouders kunnen we afleiden dat dit waarschijnlijk al in de eifase verloren is gegaan. Het eerst gestarte nest was wel succesvol en leverde 5 uitgevlogen jongen. We hebben al eens eerder een geval vermoed van één man met twee nesten, maar door de kleurringen hebben we het nu beter gedocumenteerd.

Een andere interessante vogel was de man witzwart. Deze leek eind april eerst gepaard, maar vanaf 7 mei was er geen spoor meer van een partner. Terwijl de mannen die wel een partner gevonden hadden druk waren met hun nesten, bleef deze vogel zingen, in de hoop alsnog een partner aan te trekken. Uiteindelijk leek dat zelfs nog te lukken. Op 9 juni was hij gepaard en het gedrag van het paar wees op een broedpoging. Waarschijnlijk ging dit om een vrouw waarvan het eerste legsel mislukt was (misschien wel dat van de buurman met twee nesten) en nu een nieuwe kans waagde. Helaas was dit te laat voor het rooien van de tulpen. Dankzij de kleurring zagen we vervolgens dat deze vogel 350m verderop (perceel van Clemens) opnieuw opdook, weer aan het zingen. Maar ook hier had hij geen succes.

In het perceel waar witzwart het opnieuw probeerde, stond het gewas Vrouwenmantel. Hier had zich ook een ander paar gevestigd voor een vervolglegsel. Dit was succesvol en er vlogen rond 3 augustus 5 jongen uit. De oudervogels waren niet gekleurringd, maar de grijs tint en kleurverdeling op de kop wees er sterk op dat de man

Eerstejaars Gele Kwikstaart. Leeweg 30 augustus 2023. Dit is één van de jongen in het nest op de bovenstaande foto, nu 44 dagen oud. Het patroon van de vleugelveren is kenmerkend voor een eerstejaars vogel, met de drie binnenste grote dekveren geruid.

eerder een broedpoging én een vervolglegsel had gedaan in de tulpen van het onderzoeksperceel. Beide waren helaas mislukt. Het lijkt er op dat het mogelijk is dat een paar met een tweede laat vervolglegsel het seizoen dus alsnog succesvol af kan sluiten!

Kijken we naar de timing van de drie legsels dan is dit mogelijk. De start van de eileg van de drie legsels was 8 mei, 2 juni en 5 juli. Dit geeft een tussenpoos van één tot twee weken om een nieuw legsel te starten na het verloren gaan van het voorafgaande.

Helaas weten we niet zeker of het zo is gegaan, omdat we deze vogels niet hebben kunnen kleurringen. Wat in elk geval wel duidelijk is, is dat een succesvol vervolglegsel tot heel laat in het seizoen mogelijk is in vaste planten. Bevestiging hoorden we ook van de kweker Michel Nederpel die dit jaar en in eerdere jaren ook nesten vindt in Ridderspoor.

Dit geeft een heel nieuw inzicht in waarom de Gele Kwikstaart het goed doet in de Bollenstreek. Met de voorliefde voor tulpen lijkt het er op dat de soort alle kaarten moet zetten op één legsel. Na het rooien van de bollen in juni zijn de tulpenpercelen kaal en is er geen tweede kans. Uit akkerbouwgebieden is bekend dat vervolglegels vaak plaats vinden in een ander gewas dat later in het seizoen een goede bedekking heeft. De Kwikstaarten kunnen na een broedpoging in tarwe voor een tweede poging dan terecht in het latere gewas aardappels. In de Bollenstreek zouden vaste planten dus mogelijk deze rol kunnen vervullen en tot in juli kansen bieden voor een vervolglegsel.

Na juli houdt het dan wel op omdat de vogels hun veren moeten gaan ruïen en zich voorbereiden op de trek naar Afrika. Ze doen dat vaak in groepen in goede voedselgebieden rond geschikte slaappleatsen. Het laatste nieuwe inzicht van dit seizoen is dat er vlakbij de locatie aan de Leeweg een locatie zit waar de ruiende vogels zich verzamelen. Op de slaappleats vingen we eind augustus één van de jongen terug van het nest in het Vrouwenmantel perceel. Het ultieme bewijs dat de jongen goed zijn uitgevlogen!